

egzakta mutatókra, de az experimentális módszert — s ezt a filmművészet területén különösen fontos hangsúlyozni — sem abszolútizálhatjuk.

A pszichés történes változatosságához képest a kísérlet csak igen szegényes kutatási eszköz — mondja a pszichiáter Leonhard, majd így folytatja: Az igazi pszichológia — éppen amit ezalatt az általános szóhasználatban értenek — az embert reakcióiban, reményében és félelmében, örömeiben és bánatában, törekvésében és vágyaiban, ösztöneiben és erkölcsi magartásában kívánja megérteni. (Leonhard, 1966.) Valóban, az „igazi” pszichológiához képest a kísérlet szegényes eszköz. Szegényes, de feltétlenül és mindinkább szükséges — egyben gazdagítható.

Amikor a nézők attitűdjét, érzelmi beállítódásának megváltozását vizsgáltuk, akkor a szubjektív tényezőt, a néző személységszerkezetének elsősorban az emocionális mutatóit kerestük. Ebből következtettünk a filmátélés aktuális folyamataira, hatásának erősségére és irányára. Az attitűd kognitív, emocionális és viselkedésses komponensei közül tehát az emocionális tényezőt emeltük ki, mert az elsősorban érzelmi síkon zajló művészi megismerésnek legjobban ez felel meg.

Az egyik kérdésfeltevésünk az volt, hogy megváltoztatta-e, illetve milyen mértékben változtatta meg a Fényes szelek c. film a kísérleti alany, a néző érzelmi attitűdjét: mennyire tudott befolyni adott érzelmi szférájába.

A szemelység érzelmi (egyben etikai) szerkezetének megváltozásával tudtuk mérni a filmhatás egyik jelentős összetevőjét. Feltárhattuk a filmben jelenlévő fontosabb problémacsoportok hatáspeli sajátosságait; megfigyelhettük, hogy a leg-erősebb hatást melyik tényező váltotta ki, és valószínűsíthettük ennek okát is. Továbbá azt is észlelhettük, hogy hogyan befolyásolja a vizsgált kérdésekkel kapcsolatos érzelmi „alappállást” a nézők életkora, neme, iskolai végzettsége, foglalkozása, és a Jancsó-filmekre vonatkozó pozitív vagy negatív (ill. semleges) előítélete (jf: igen, nem). Feltételezhetjük, számos más tudatbeli mozzanat látna (vagy manifesztálódna), de az alkalmazott technikánkkal nem feltárható) megváltozását is, de ezeket — jellegükből következően — nem regisztrálhattuk.

Minden egyes nézőnek néhány megadott kérdésre kellett — vetítés előtt és után — válaszolnia (lásd: a mellékelt vizsgáló

ívet). Érzelmi indítási ítéletének erősségét (1—5-ig) és irányát (+ és —) egy skála mentén — a szóbeli instrukciónak megfelelően — kellett jelölnie. A skálák viszonyszámainak a néző által választott nagysága megfelelt szubjektív érzelmeinek. A számok nagyságát és előjelét (vektorát) az határozza meg, hogy a nézőket az adott gondolatkörrel (erőszak..., meggyőzés..., bölcsen megfontoló és cselekvő magartás...) kapcsolatban milyen hatások, benyomások érték. Miket tapasztaltak, hallottak, tanultak, láttak eddig és azokat az élményt, illetve erkölcsi véleményüket milyen fókán raktározták el. Tehát ki-ki felírta ítéletét a skálákra (A, B, C, D); véleményét + vagy — előjelű, 1-től 5-ig terjedő viszonyszámában fejezte ki. Az eredmény a nézők primer attitűdskálája lett. Az a skálaérték, amelyet különféle korábbi hatások alakítottak ki bennük.

Ezután levetítettük a Fényes szeleket, amelyben konkrétizálódtak a vetítés előtt felvetett (kérdésként exponált) problémák. A film megtekintése (és a rövid latenciaidő) után a nézők újra megjelölték a korábbival megegyező kérdéseket tartalmazó attitűdskála adott értékeit. A film bemutatása után kb. 1—2 perc szünet (latenciaidő) következett, majd megértük a közönséget, hogy töltsék ki a hátralévő adatokat (ez mintegy tizenöt percet vett igénybe). Tehát körllbelül negyedórás permanens élményfeldolgozási időből vettük adatainkat. Ez az idő a teljes élményfeldolgozáshoz aligha elegendő, mégis van előnye: mások véleménye, a filmélménybe szövőődő egyéb ingerek nem befolyásolták a nézőt, vizsgálatunkat még a film forgalmazása előtt végeztük. Véleménye még akkor is a sajátja volt, ha annak esetleg szűk a keresztmetszete. Egyébként az anketák, a film megtekintését néhány nap múlva követő viták tapasztalatai jól korrelálnak felmért adatainkkal.

A vetítés után a néző feladata ugyanaz volt, mint korábban; ezen a második skálasorozaton (I., II., III., IV.) is érzelmi véleményét, annak erősségét és irányát kellett — de most már a film ismeretében! — megjelölnie: szekunder attitűd.

A vetítés előtti skálákat (a vizsgálóív felső része, amit beszedtünk a kitöltés után) összehasonlítottuk a vetítés utánékkal, az adatokat a matematika statisztikai módszereivel értékeltük. A primer és szekunder attitűd hányadosát kerestük. A néző érzelmi beállítódásának a film hatásából eredő elmozdulását, az attitűd megváltozásának mértékét és irányát.

